

Help me als je kan

Een dochter over de mantelzorg
voor haar moeder met vasculaire dementie

Paula Zuidhof

Schrijver: Paula Zuidhof
Coverontwerp: Paula Zuidhof
ISBN: 978 94 650 1208 7
© Paula Zuidhof

Voor mijn moeder, Betsy Zuidhof-Raterink

*'Help me if you can, I'm feeling down
And I do appreciate you being 'round
Help me get my feet back on the ground
Won't you please, please help me.'*

(Lennon & McCartney, The Beatles)

Met twee hoofdstukken uit dit boek, *Muren van karton* en *Het huis uit*, won ik de Literatuurprijs Amsterdam-Nieuw West 2023 (publieksprijs), georganiseerd door Boekhandel Meck & Holt in Amsterdam. Een paar hoofdstukken zijn bewerkt verschenen als column '60 seconden' in Haarlems Dagblad. De inhoud van het boek is gebaseerd op de waarheid. De opbrengst stel ik volledig beschikbaar aan de Hersenstichting. PZ.

Voorbij

Zelfs haar neus voegt zich naar de zwaartekracht. Mijn moeders neuspunt hangt krom richting het kussen waarop haar hoofd rust. Ze heeft één oog open, het bovenste. Het onderste is half dicht, tot over de pupil. Haar open oog kijkt nergens naar.

De verpleging heeft in het hoge bed een nestje gemaakt van kussens, om haar te verwennen in de laatste uren die ze leeft. Ze ligt op haar zij, de benen opgetrokken, drie kussens in haar rug. De luchtmatras blaast zichzelf op met een lange zucht. Haar ademhaling is hoorbaar, maar niet zo luidruchtig als de afgelopen nacht. Toen snurkte ze en knorde ze, beide ogen angstig en wijd open, haar handen bewogen onrustig over het laken.

Nu is er stille rust, we wachten. ‘Ze ziet haar bestemming al,’ zegt mijn zwager zacht vanaf de overkant van het bed. Het is een prettige gedachte, ik zie het dorp waar haar leven begon, de kerk met de spitse toren, een zacht stromende rivier, het blauwe meer waar ze graag zwom.

Tussen haar borsten zit een plastic buisje in een ader geprikt, waar om de paar uur een shot morfine in wordt gespoten. Ze glijdt steeds verder weg, met de shots als zachte duwtjes. Haar tijd gaat over in een dag. De dag gaat op in uren, minuten, seconden. Tot de vrije val, alleen, midden in de nacht. Om vier uur stopte haar sterke hart en is ze, zonder dat iemand het hoorde, opgehouden met ademen.

Ademstil was het toen de nachtverpleegster haar ronde maakte en even in het doodskamertje keek.

Zoals het was

Mijn moeder heette Betsy Raterink. Ze was het nakomertje van het gezin waarin ze geboren werd, op 12 maart 1928. Ze had een oudere broer en zus. Betsy was niet sterk, als klein kind lag ze lange tijd in een kinderziekenhuis in Arnhem. Ze was ernstig ziek, maar wat haar precies mankeerde werd nooit benoemd. 'Ik weet niet waarom, ik was een zwak kind.' Betsy woonde in Dinxperlo, een grensdorp in de Achterhoek. Haar vader was de smid van het dorp, later hadden ze naast de dorpskerk een winkel in alles wat met landbouw te maken had, aangevuld met huishoudelijke artikelen.

Betsy's naam werd bij ons thuis nooit genoemd. We noemden haar altijd mama, óók mijn vader. Ze was vooral mijn moeder en later oma van mijn zoon en van de dochter van mijn vier jaar jongere zus. Als moeder en oma was Betsy van de liefste en van het meest zorgzame soort.

Mijn moeder kende mijn vader al vanaf de lagere school in Dinxperlo. 'Ik zag hem binnenkomen in de klas,' vertelde ze graag. 'Joost kwam uit Oldenzaal in Twente. Ik vond hem meteen leuk. Hij had pretoogjes en droeg andere kleren dan wij. Een plusfour met kniekousen, helemaal naar de mode van die tijd. Hij was grappig en totaal niet verlegen. Je kon met hem lachen.' Ze werden vrienden en ze werden verliefd. Samen fietsten ze, in hun vriendengroep, naar de Mulo in Aalten en kwamen ze verschrikkelijke oorlogsjaren 1940-1945 door op de grens met Duitsland.

Na de Tweede Wereldoorlog moest mijn vader in dienst. Hij ging naar Indië, een avontuur waar hij als achttienjarige blind instapte. Hij bleef drie jaar weg, een tijd die mijn moeder overbrugde door een studie te volgen in Arnhem. Ze werd verpleegster en deed een specialisatie kinderverpleging. Het

ooievaartje, het insigne dat erbij hoorde, was haar trots. Ze werkte met veel plezier in een kinderziekenhuis in Arnhem, het ziekenhuis waar ze als klein kind zelf ook lag. Ze heeft leuke collega's en er lopen knappe dokters rond. Eén ervan was zo leuk dat wij er jaren later nog verhalen over horen. Maar Betsy had een verloofde, in Indië.

Eindelijk kwam mijn vader terug uit de tropen. Mijn opa, hij werkte bij de douane, had contacten bij de belastingdienst in Winterswijk en zorgde dat mijn vader daar aan het werk kon. 'Ik bracht daar de koffie en thee rond,' vertelde hij een keer. Of mijn vader ooit zélf heeft nagedacht over 'werk na Indië', heb ik hem nooit gevraagd. Op dat moment in zijn leven liet hij zich leiden.

De belastingdienst in Winterswijk leerde hem, naast de koffie en thee, de basis van het vak en daarna plaatsten ze hem over, in één van de laagste functies naar Harderwijk, waar hij als 'Ambtenaar van 's Rijks Belastingen', zoals mijn moeder het officieel noemde, aan het werk ging.

Mijn moeder was euforisch dat haar grote liefde weer thuis was, vanaf nu liet ze hem niet meer los. De jaren in Indië hadden hem veranderd, maar dat hinderde haar niet. Ze trouwden in 1952 in Dinxperlo en verhuisden naar Harderwijk, naar een kleine 'duplexwoning', waar zij beneden woonden. Boven woonde een Indonesisch gezin, mijn vader roemde vooral de etensgeuren van de bovenburen. Hij at graag in een Chinees-Indisch restaurant, het eten dat zijn hele leven zijn voorkeur had.

Er moet even sprake zijn geweest van werk voor mijn moeder als gediplomeerd verpleegster in een ziekenhuis in Ermelo, maar ze werd na de sollicitatie afgewezen. Een getrouwde vrouw mocht niet werken, het was begin jaren vijftig. Ze had het er niet gemakkelijk mee. Alleen thuis zitten

in een vreemde omgeving was niets voor haar. Maar dat was precies wat er gebeurde.

Ze raakte snel in verwachting en op 2 september 1953 werd ik geboren, ik kreeg de namen van mijn twee oma's met de naam van mijn vaders moeder als roepnaam. De roze wolk die ze blij voorzag werd een inktzwarte, mijn moeder belandde in wat we nu een postnatale depressie noemen. Een paar maanden werd ze opgenomen in een tehuis om te herstellen.

Ik kwam ter wereld in het Pius Gesticht, een traditioneel katholiek ziekenhuis in het centrum van Harderwijk, waar de nonnen mij welkom heetten. Ik heb dit als opmerkelijk feit vaak moeten horen tijdens mijn streng protestantse opvoeding op de Veluwe. Mijn zus werd vier jaar later thuis geboren, in een nieuwbouwhuis dat mijn vader huurde.

Op de Hervormde Dr. A. Kuijperschool in Harderwijk was ik vooral goed in 'Psalmvers'. Mijn moeder stampte de godsdienstige onbegrijpelijke rijmen erin, ik werd elke zondag streng overhoord en mocht elke maandagmorgen declameren voor het schoolbord. Psalmvers: een tien.

We verhuisden in Harderwijk naar een ruimere huurwoning, met 'uitzicht op koop', een aanzienlijke sprong op de sociale ladder. Mijn vader kreeg het tot zijn verdriet financieel niet rond. Ik weet nog dat ik schrok, hij hilde. Er volgde een tumultueuze tijd, waarin mijn vader door de belastingdienst werd 'overgeplaatst' naar Amsterdam.

Muren van Karton

Mijn vader en moeder hebben ruzie. Al dagenlang hangt er ijsigheid in de lucht, een geladen stilte die nu plotseling wordt onderbroken door harde woorden. 'Amsterdam! Sódóm en Gomorra! Hoe moet dat met de meisjes.' Mijn zusje draait zich om in bed, we luisteren angstig mee. Het is mijn moeders klagende huilstem die doordringt tot in onze slaapkamer.

We horen mijn vader brommen in een antwoord, ze praten zachter. De ruzie gaat over ons, de meisjes, hun dochters van 6 en 10. Zoals vaker zal ook het beroep van mijn vader een oorzaak zijn, hij werkt bij de belastingdienst in Harderwijk. Mijn moeder komt uit een middenstandsgezin, waar belasting betalen wordt besproken als een onrechtvaardigheid. Ze schaamt zich soms, probeert er omheen te zeilen. 'Als ze vragen, wat doet je vader, dan zeg je maar: hij is Ambtenaar van 's Rijks Belastingen.' Dat is wat, vinden wij. Hij heeft een beroep dat je niet eens kunt uitspreken. Ik mag als oudste van de twee dochters wel eens mee naar z'n werk, waar ik een paar uur stil zit te tekenen en kleuren aan een leeg bureau. Het belastingkantoor in Harderwijk is gehuisvest in een oude villa met krakende houten vloeren. Mijn vaders bureau, vol mappen en papieren, staat in een erker die uitkijkt op een tuin.

Begin jaren zestig gaat mijn vader werken op het belastingkantoor aan de Wibautstraat in Amsterdam. Voor ons klinkt het exotisch, 'Amsterdam', 'Wibautstraat', er lonkt een avontuur ver achter de horizon. Maar mijn moeder fluistert 'Amsterdam, dat is een straf.' Van wie, denk ik. Van God? Van 's Rijks Belastingen? Mama's ogen vullen zich met tranen. 'En nu gaat papa weg.'

De afstand Harderwijk-Amsterdam is niet dagelijks te overbruggen. Te duur, te ver. Mijn vader komt één, soms twee keer in de week thuis. Hij reist met de tram en met de

trein. Hij woont tijdelijk in een pension, waar hij in de kost is. 'De hospita kookt heerlijk,' vertelt hij ons. 'Maar niet zo lekker als mama.' Ook op zaterdag is hij aan het werk. Zaterdagmiddag stapt hij in de trein naar Harderwijk en zondagavond verlaat hij ons weer, na de middagkerkdienst. In een krant rolt hij de gerookte palingen die de nieuwe collega's in de Wibautstraat elke week weer bij hem bestellen. Want als je in Harderwijk woont, dan neem je paling mee. Hij heeft er een hele administratie aan. Papa is weg. Ik zeg tegen mijn zusje dat ze stil moet zijn als mama haar ogen dept en telkens haar neus snuit. Of als ze zuchtend brieven schrijft aan oma. Haar treurnis heft ze pas weer op als papa naar huis komt. Dan kamt ze haar haar, draait de naad van haar kousen recht en doet lippenstift op.

Dan is het eindelijk zover. Op een zaterdagmiddag in 1963 komt mijn vader thuis, hij heeft een verrassing. 'We gaan verhuizen naar Amsterdam.' Ik spring door de kamer, mijn zusje springt mee. We juichen 'Am-ster-dam!', ons avontuur wordt werkelijkheid. Ze zullen het niet geloven op school. 'De meisjes...' protesteert mijn moeder nog, en 'Nu is het nóg verder weg', waarmee ze haar Achterhoekse thuis bedoelt. Haar verzet wordt overstemd door het dolle enthousiasme van ons drieën. 'Het is voor iedereen beter', zegt mijn vader. Hij woont nu al meer dan een half jaar alleen in Amsterdam. 'Zo erg is het daar nou ook weer niet.' Hij omarmt mijn moeder en praat haar moed in. 'Kom op mam, we kunnen onze meisjes samen beschermen. Ik wil weer bij jullie zijn. En kijk eens...' Hij haalt een opgevouwen brief uit de zak van zijn colbert. 'Van de baas mogen we kiezen. Ik heb van de dienst in Amsterdam drie adressen meegekregen. Betaalbare, moderne huurhuizen, we kunnen er zó in. Daar moet een leuk nieuw thuis bijzitten. Met vlakbij goede scholen.' Mijn moeder zwijgt, zij heeft geen keus.

Met z'n vieren gaan we naar Amsterdam, eind januari 1964. Het vriest licht en er staat een koude wind. Het eerste huis is in Oud-West, op driehoog, met hoge steile trappen. We stommelen omhoog, onze voeten onhandig dwars op de treetjes. Mijn moeder knijpt haar ogen dicht van afschuw. 'Nee, nee, niet die donkere trappen, alsjeblijft niet.' Huis nummer twee is verderop, een klein stukje met de bus. Dit is Amsterdam Nieuw-West, niet ver van de Sloterplas. Betonnen trappen naar één hoog, er is een balkon. 'Dat lijkt al veel beter,' vindt mijn vader met gespeeld enthousiasme.

Als derde, nog weer verder met de bus, een huis in de Fred Thomasstraat, in het nieuwe Amsterdam-Osdorp. Portiekwoningen, in blokken gebouwd aan een centraal grasveld dat een hof wordt genoemd. Alle straten en huizen zijn precies gelijk. De Fred Thomasstraat ligt in het midden van een aantal straten, dwars op een ventweg. Daarnaast is de Pieter Calandlaan, een lange autoweg die de stad uit eindigt in een zandstorm. Er zijn geen mensen op straat, het oogt leeg, de wind waait koud scherp zand de straat in. Hier en daar staat een auto geparkeerd. 'Het is hier ruim,' vindt mijn vader. 'Er komt ook een park. En even verderop zijn winkels.' Dat weet hij al.

Het huis is piepklein. Maar het is wel een heel huis op de grond, met een tuintje. Portiekje, gang, keuken, huiskamertje. Boven drie kleine slaapkamers én een zolder met vaste trap. Wassen kan in een modern lavet, zo'n bijzonder ding hebben wij nog nooit gezien. We gaan snel weer naar beneden, naar de warme kamer, waar de kolenkachel brandt. 'Hoe moeten we hier onze meubels kwijt?' vraagt mijn moeder. 'We zullen wat weg moeten doen,' suggereert mijn vader nuchter. 'Of we zetten het zolang op zolder, daar hebben we ruimte óver.' Nog steeds klinkt zijn enthousiasme onecht. Wij staan daar maar, mijn zusje en ik. Mijn moeder zit in dit vreemde huiskamertje bij de pakken neer en overweegt de

mogelijkheden van het leven in het laatste huis dat we kunnen kiezen. Het dressoir, de ronde tafel, de boekenkast, de nieuwe driezitsbank, de rookstoelen, dat past nóóit. 'Ik ken het hier niet uithouwe,' zegt de mevrouw die er nu woont met een ontwapenende eerlijkheid. Haar spullen zitten al in dozen, een omgekeerde emmer staat er resoluut bovenop. 'Mijn te stil hier, ik ga terug naar de stad.' Ze heeft in dit huis maar kort gewoond, ze was de eerste bewoner na oplevering van dit deel van Amsterdam-Osdorp. Op dat moment horen we dat de buurvrouw thuiskomt in het huis rechts. Haar sleutel knarst in het slot, de voordeur slaat dicht, ze stampet met haar voeten op de mat, praat tegen haar man of tegen een kind. Ze gaat naar de wc en we horen haar klaterend plassen. Ze trekt door en het lijkt of we er met z'n allen naast staan. 'Zijn dat de burenen?' vraagt mijn vader overbodig. 'De muren lijken wel van karton.' Mijn moeder spitst haar oren naar de vrolijke woorden uit het naastgelegen huis. Er klinkt een lach. Dwars door alles heen hoort ze iets waardoor een toekomst gloort in de Fred Thomasstraat. De buurvrouw spreekt Achterhoekse.

We bellen aan en worden meteen hartelijk ontvangen door de burenen. De buurvrouw komt inderdaad ook uit de Achterhoek en meteen was het dialect niet van de lucht. Het Achterhoekse contact tussen de buurvrouwen was vanaf de eerste ontmoeting voor altijd. Ruim veertig jaar hebben ze naast elkaar gewoond in de Fred Thomasstraat. Ze waren er altijd. Lief en leed en vakanties werden gedeeld. Door hun 'noaberhulp' werd Amsterdam-Osdorp langzamerhand mijn moeders thuis.

De jaren zestig

Amsterdam-Osdorp was begin jaren zestig een 'tuinstad' in opbouw. Ik ging er nog een paar maanden naar de lagere school. De kinderen uit de buurt liepen dwars over een hoge, met gras en struiken begroeide dijk naar de Protestants Christelijke Ichthusschool. De dijk was geweldig speelterrein, met zandkuilen en struikgewas. Na de eerste zomer al ging ik naar het Christelijk Lyceum West in de Jan Tooropstraat, een fietstocht langs kruispunten vol verkeersgevaar.

Mijn vader stapte iedere werkdag heel vroeg op zijn fiets, dwars door de stad naar zijn werk in de Wibautstraat. Om zes uur 's avonds was hij weer thuis. Vanaf die tijd leefden we het leven in de grote stad. Geen warme maaltijd meer tussen de middag, zoals in Harderwijk, maar brood mee in een trommeltje, naar werk en school. Voor mijn moeder was de ochtend leeg, ze hoefde niet eens meer te koken. Daar begon ze laat in de middag pas mee.

Amsterdam was onbekend, onoverzichtelijk en enorm. Als ik de deur uitging werd ik overspoeld door waarschuwingen, gevaar was overal. Natuurlijk kreeg ik twee keer een ongeluk in het verkeer, op de fiets op weg naar school. Beide keren waren er aardige mensen die hielpen en liep het, met enige medische en verzekeringstechnische nasleep, goed af.

In huis waar mijn moeder was kon mij niets gebeuren, daar viel de 'boze' Amsterdamse buitenwereld weg en was alleen de kleine huiskamer waar de klok luid tikte. Iedere dag als ik thuiskwam uit het Christelijk Lyceum West stond mijn gepelde sinaasappel klaar op het salontafeltje. Mijn moeder had alle witte velletjes zorgvuldig weggekrabd met de punt van een scherp aardappelmesje, de partjes losgehaald en

artistiek rondgeschikt in een glazen dessertschaaltje. Een kunstig oranje zonnetje met een bultje witte suiker als hart.

Onder het eten van de 'vitamientjes' ging mijn moeder tegenover mij zitten en moest ik vertellen hoe het was op school en dacht ik: dat vertel ik niet want dat snapt ze toch niet. Dan maakt ze zich druk misschien, om alles wat ik meemaak. Als ik er met mijn vader over sprak beaamde hij haar stilstand. Ik vroeg hem waarom mama altijd thuis was en geen aanstalten maakte om naar buiten te gaan of buitenshuis te werken, zoals andere moeders die ik kende. Haar vriendinnen woonden nog altijd in de Achterhoek en in Harderwijk. Ze was alleen, met de buurvrouw als lichtpuntje.

'Ze is de aansluiting met de maatschappij al lang kwijt' zei mijn vader met een stem waarin bezorgdheid doorklonk. Mijn moeder was thuis voor mijn zus en mij, haar meisjes. Dat ze zich ver na de middag nog niet had aangekleed en de hele dag rondliep in haar 'duster' vonden wij gewoon. Om een uur of vier kleepte ze zich aan, kamde haar haar en ging boodschappen doen op het winkelpleintje van Meer en Vaart. Haar verhalen kwamen van Blom de Groenteman aan de Pieter Calandlaan, waar het altijd druk was en waar ze altijd erg moest lachen om de rare Amsterdamse capriolen van 'Meneer Blom'.

Zakgeld kreeg ik niet, ik moest vragen wat ik hebben wilde en dan werd er ja of nee gezegd. Meestal was het ja. Mijn moeder ging mee om kleding te kopen, zocht jurken en broeken voor me uit, geruite panty's, schoenen, tasjes, kettingen, ringen. We winkelden op Tussen Meer, waar de boetiek van Merckx onze favoriet was. Tassen, schoenen, we hadden dezelfde smaak. Hippies in de jaren zeventig hadden aan elke vinger een zilverkleurige ring, dus ik ook. Mijn donkere haar hing sluijk, lang en los.

Soms maakte mijn moeder zelf kleding voor mij op de naaimachine, een karwei waaraan, door haar heel precieze manier van werken, nauwelijks een einde kwam. Ik moest naar een galafeest van de middelbare school, mijn moeder maakte een zwarte rok van gladde voeringstof, tot net boven de grond. Diep in de nacht fietste ik met die chique lange rok opgehesen tot ver boven mijn blote knieën in m'n eentje naar huis, door het stille centrum en over de kronkelpaadjes van het donkere park in Amsterdam-West.

Mijn vaders ambtenarensalaris was voor ons vieren genoeg. Van geldgebrek heb ik nooit iets gemerkt. Met Sinterklaas kregen we een rode pick-up, voor singeltjes en lp's, al waren die langspelers eigenlijk te groot. Mijn moeder en ik hadden dezelfde muzieksmaak. We gingen naar het Osdorpplein om platen te kopen bij Willy Alberti. De rock van Elvis Presley, de slow soul van Percy Sledge, The Beatles. Bij muzieksmaak bleef het niet. We kochten later dezelfde tassen en dezelfde schoenen.

Mijn moeder was altijd thuis als ik met de sleutel mezelf binnenliet in ons huis. Ze zat op de bruinleren bank in ons minieme huiskamertje en wachtte.

Ze zat en wachtte.

Op mij, op mijn zus, op iets, op het leven zelf misschien.

Wanneer zou het beginnen? Soms maakte ze een kruiswoordpuzzel in Libelle, haar 'lijfblad', ze was een trouwe abonnee. In de witte kruiswoordhokjes haar kleine kriebelletters, alles ingevuld. 'Ik ga een auto winnen', zei ze stellig en lachend. 'Kijk een nieuwe Opel! Dat zou toch wat zijn.'

Een auto was haar statussymbool, al lukte het haar niet haar rijbewijs te halen. Omdat de enorme hoeveelheid rijlessen te veel geld ging kosten hield ze er, na vijf keer afrijden en

evenzoveel keer zakken, uiteindelijk toch maar mee op. Twijfelen mag niet in het verkeer en twijfel was haar aard. Ze fietste graag, dat was haar zelfstandigheid. Mijn vader kocht, gesubsidieerd door mijn opa, een lichtblauwe Volkswagen Kever. Onze trots. Mijn vader reed mijn moeder overal naar toe. Ik haalde snel mijn rijbewijs en mocht de auto ook gebruiken.

Betsy gedroeg zich kranig toen in 1990 haar grote liefde Joost overleed. Hij kreeg darmkanker, hij was 62 toen hij daaraan stierf. Zijn vervroegde uittreding (VUT) bij de belastingdienst was net ingegaan toen de ziekte bij hem werd ontdekt. Mijn moeder heeft hem vijf jaar, en zeker op het laatst tot het afschuwelijke einde, als een liefhebbende en kundige verpleegster verzorgd. Hem verliezen was voor haar een levensramp. Toen was ze definitief en voor altijd alleen in het kleine huisje in Amsterdam-Osdorp.

De waterketel stond op het gas met de ijzeren fluit erop, het sissen van het gas als enig geluid in het stille huis. Hier stierf mijn vader, in een ziekenhuisbed dat lange tijd in het kleine huiskamertje stond, op de plaats van de eettafel. Stof dwarrelde door het felle zonlicht in de kamer. Pickwickthee trok in de zilverkleurige pot. Geel geglaceerd fruit op het oude bonbonschaaltje dat z'n romantische plaatjes al bijna verloren had. Mijn moeder en ik, we kletsten op de bank, we kletsten in het kleine tuintje, nooit raakten we uitgepraat. Tik, tak, tik, tak en ting, sloeg de moderne staartklok, is het nou al vijf uur? We belden elkaar vaak, soms iedere dag en praatten dan anderhalf uur, soms iedere dag. Ik kende mijn moeders leven door en door, haar vrienden, kennissen, burens, onze familie. Zij kende mijn vrienden, kennissen, schoonfamilie, we belden elkaar op precies hetzelfde moment, zodat bij beiden de telefoon bezet was. We hadden een methode om elkaar telefonisch te herkennen. Het

signaal één keer over laten gaan, onderbreken en dan opnieuw bellen. We noemden onze naam niet, zeiden lukraak: ja? Want wij waren het, elkaar.

Ze dreef weg.

Langzaam, zo langzaam dat ik het eerst niet merkte. Ik herkende haar steeds minder in haar gedachten en gedrag, ze verbaasde me. Het was een proces van jaren. Het veroorzaakte bij mij een vage ongerustheid die steeds erger en verwarrender werd. Clichés, herhalingen en lege dagen werden haar houvast, terwijl mijn dagen zich vulden en overliepen. Haar eenzaamheid werd zichtbaar. Mijn aandeel in de wederzijdse liefde werd omvangrijker en verplichtender, ons evenwicht raakte zoek. Liefde veranderde in zorg, onbegrip, vuil, chaos en wanhoop. Het vertrouwen van mijn kant verdween. Mijn kopjes thee moest ik zelf maar zetten, haar zoete lekkernijen schimmelden in de koelkast.

Ze liet zich gaan, op die ene bloedhete dag in juli, terwijl ik een toptijd beleefde in Parijs, achteraf één van de mooiste dagen in mijn leven. Kwaad was ik. Erger nog, woedend dat ze juist deze schitterende dag zó wist te verpesten. Daarna begon het wachten op de dood, dan weer ver weg, dan weer dichterbij. Ik walgde ervan, van haar en van haar stilte. Ik verzette me hard tegen haar lijdzaamheid, ik vocht, ik kon de walgelijk stinkende ellende niet zien of verdragen. Nee, dit niet, niet bij haar, niet bij haar! Mijn paniek was nooit ver weg.

Maar om paniekgedrag werd niet gevraagd. Mijn moeder liet zich leiden, zoals ze dat haar hele leven heeft gedaan. Ze ging heel rustig mee met de dood zoals ze meeging met alle mensen die aardig voor haar waren. Gezag is haar leven lang

belangrijk geweest, vooral dat van een man. Ze was haar hele leven gewend om te gehoorzamen.

De dood moet daarom een man zijn geweest. Een vriendelijke man, groot van gestalte, met energie, een zekere houding en overwicht. Een man zoals mijn vader, die altijd zei 'Dóórpakken, mam!' om haar eeuwige angst, twijfel en besluiteloosheid te bezweren. Zo'n sterke en daadkrachtige man kwam haar halen, om vier uur in die zondagnacht, toen wij, haar twee dochters, moe en ten einde raad, de deur van het doodskamertje in het verpleeghuis achter ons dichttrokken en naar huis gingen om te slapen.

'Ga je mee, mam? Kom op! We gaan!' zei de dood. Dan laat ze het leven los. Ze gaat.

2004

Zonder hoofd

De televisie, die bijna altijd aanstaat, is mijn moeders bron van informatie. Ze weet veel over koninklijke huizen, over het groeiend aantal prinsjes en prinsesjes, in binnen- en buitenland. 'Er is in België een prinsesje geboren. Leuk he?' Ze weet dat Paul de Leeuw kinderen heeft en André van Duin een knappe vriend. Mijn moeders stem klinkt blij en enthousiast. 'Willeke Alberti, je weet wel de dochter van Willy. Die is opnieuw getrouwd. En weet je met wie?' Ik heb geen idee. 'Maar daarvoor bel ik je niet. De nieuwslezer heeft geen hoofd.'

'Er is denk ik iets mis met de tv,' denkt ze hardop. 'Kun je van de week even komen kijken? Misschien moet ik iets aan de knopjes verdraaien. Zo gek! Als ik opsta heeft hij wél een hoofd, maar als ik weer ga zitten is zijn hoofd weg.' Wij lachen, nou ja, moet je dít verhaal nou toch eens horen!

Als ik een paar dagen later bij haar op de koffie ga en haar tv aanzet, kan ik er niets vreemds aan ontdekken. Hij doet het normaal, iedereen in beeld heeft gewoon een hoofd. 'En toch zie ik iets wat niet klopt,' houdt ze vol. 'Het is natuurlijk raar, maar het gebeurt vaker dat ik delen van de tv niet zie. Er zit een zwarte streep voor.'
Als ze dat zegt realiseer ik me pas dat ze al die tijd al heeft gedacht dat het niet aan de televisie lag, maar aan haar ogen.

Ze gaat naar haar huisarts die doorverwijst naar een oogarts. Ik ga met haar mee naar de oogkliniek van het ziekenhuis. Er wordt een maculaprobleem geconstateerd. De arts beschrijft het als een weeffout, waardoor een gaatje in het netvlies is

ontstaan. Daardoor zie je niet alles, of juist dingen dubbel. Het beeld wordt vanuit de hersenen verkeerd aangestuurd en van binnenuit gemanipuleerd. Er is weinig aan te doen. Het kan erger worden, maar ook vanzelf verdwijnen.

Ja, opereren zouden we kunnen proberen, zegt de oogarts. Er volgt een horrorverhaal over de operatie die ze kan overwegen.

‘We halen het oog eruit om bij het weefsel te kunnen en om dat zich te laten herstellen moet je een tijd voorover liggen. Het weefsel mag niet belast worden. En dan is het nóg de vraag of het voor altijd verdwenen is.’ Op de vraag hoe zo’n gaatje ontstaat, kan de oogarts geen antwoord geven. Slijtage, vermoedt hij.

‘Heb je er eigenlijk veel last van?’ vraag ik. ‘Nee...’ antwoordt ze voorzichtig. ‘Het valt wel mee. Pijn doet het in elk geval niet. Het is fijn om te weten wat er aan de hand is. Dank u, dokter!’ Respect voor de hoge rangen in de medische wetenschap zit er rotsvast in. En overdreven dankbaarheid. ‘Dank u, dank u wel!’ ‘We houden het in de gaten,’ zegt de oogarts tegen mij. ‘Ik stel voor om er over een half jaar nog eens naar te kijken, of het erger geworden is.’

De controle blijft. Het maculagaatje wordt minuscuul en verdwijnt. ‘We kunnen het niet meer vinden,’ zegt de oogarts. Tegen mij: ‘U hoeft niet meer terug te komen.’ ‘Het kan tóch ook wel aan die televisie gelegen hebben,’ concludeert mijn moeder hoopvol als we weer buiten staan. ‘Die doet nu toch wel héél raar.’ Ik zie nog altijd niets bijzonders aan het beeld.

Om van alles af te zijn rijden we naar het Osdorpplein en kopen we samen een nieuwe televisie. De oude tv, met nog een diepe kast van zwarte kunststof, kunnen we met een voordeeltje inruilen. Ze is heel trots op de supermoderne heel platte tv in haar kamer, maar kan er niet goed mee

omgaan. 'Wat een kleine afstandsbediening. En zoveel knopjes.'

We hadden achteraf gezien beter de oude een opknopbeurt kunnen geven, die snapte ze tenminste. Zo'n nieuwe, moderne tv was een slecht idee van mij en de bijbehorende afstandsbediening, vol met knopjes, helemaal.

De operazanger

Ik bel mijn zus en als dochters besluiten we collectief dat het hoog tijd is dat onze moeder weer eens iets van de wereld te zien krijgt. Ze gaat de deur niet meer uit, constateren we. Ze zit de hele dag op haar vaste hoekje op de bank en beweegt zich in een steeds kleiner kringetje. Eigenlijk houdt ze alle activiteiten, afspraken en initiatieven af, behalve de kleine dingen die veilig in haar systeem gebakken zitten, zoals iets lekkers kopen bij haar lievelingsslager, die gelukkig ook brood verkoopt. De slager verkoopt haar worst-per-plakje, brood-per-sneetje en een vriendelijk praatje en dat is precies wat ze wil. Alles wat ze méér in huis heeft aan eten wordt onverbiddeijk oud en raakt beschimmeld. Haar voorraadkasten ogen leeg. Mijn zus en ik maken een krijgsplan. 'Ze moet van die bank af.' De zitplaats vertoont een slijtplek in het gladde bruine leer.

Ik neem mijn moeder mee naar een uitvoering van de opera Die Zauberflöte van Mozart waarvan ik weet dat ze de muziek en de liederen prachtig vindt. Ik las de aankondiging in de krant en reserveerde plaatsen op de eerste rij, om haar te verrassen. We zien alles van heel dichtbij.

'Nou ja, kijk nou eens, daar komt Henk van der Sloot!' met luid enthousiasme herkent mijn moeder tijdens de voorstelling een goede kennis in een onbekende zanger. De man loopt het podium op en gaat vlak voor ons zijn aria zingen. Henk is een oud-collega van mijn overleden vader en volgens mij zingt hij geen noot buiten de douche. Deze operazanger is toevallig van dezelfde leeftijd, draagt net zo'n bril en heeft een grote grijze kroesbaard, net als Henk. Mijn moeder kijkt opgetogen langs het podium omhoog en roept zomaar, als de zanger even ademhaalt: 'Henk! Henk! Hallo!' Ik zie aan zijn gezicht dat hij het hoort. Ik pak mijn moeders arm

en sis 'ssst!' met m'n vinger tegen m'n lippen, tegelijk met een paar mensen om ons heen. 'Au!' roept ze. Ik pak haar bovenarm te hard.

De zanger op het podium vlak voor ons heeft ongemerkt een paar passen naar achteren gezet en zingt onverstoord door. Mijn moeder kijkt me recht aan en zegt: 'Het is toch geen gezicht, de gymschoenen die hij aanheeft.' Ik schaam me dood en kijk smekend terug. Alsjeblieft, niet hardop praten! Niet nu! M'n hart klopt in m'n keel. Straks leggen ze de voorstelling nog stil! Gelukkig houdt ze vanaf dat moment haar mond en kijkt weer geboeid naar de dramatische scène die zich vlak voor ons ontrolt op het podium. Af en toe neuriet ze zacht de bekende melodieën mee, maar dat is minder erg dan hardop praten, relativeer ik.

Gelijk heeft ze, de zanger met de baard lijkt écht op Henk. En hij had inderdaad beter geen sportschoenen aan kunnen trekken, het past niet bij zijn klassieke kostuum. Was het een speciale keuze in de vormgeving? Dit soort dingen bespreek je in de pauze.

In de pauze is ze weer gewoon zichzelf. Ze is aardig en gezellig, bewondert het theatergebouw. Ik stel haar voor aan een paar mensen die ik ken en vind het leuk om dat te doen. We drinken onze koffie met melk aan een sta-tafeltje. Het is prettig, een avondje uit met mijn moeder. Blij dat ik het voor elkaar heb gekregen dat ze hier nu staat en nipt uit het koffiekopje. Dat we voor het concert met z'n tweetjes in een restaurant hebben gegeten. Uit het menu koos ze meteen hetzelfde als ik, soep als voorgerecht, een maaltijdsalade met brood en koffie toe.

Een bel geeft aan dat we weer naar de zaal moeten. 'Gaat Henk weer zingen?' 'Ja, natuurlijk!' zeg ik. Ik probeer het weg te praten. 'Wat lijkt die zanger op hem he? Maar dat moet je niet hardop zeggen hoor. Daar hebben de mensen last van.' Ik

voel opnieuw schaamte, ik praat als tegen een kleuter. Ze schudt haar hoofd gedecideerd. Wat denk je wel, ik weet heus wel hoe het hoort.

We lopen in de richting van de open houten trap, waar het publiek snel omhoog klimt naar de concertzaal op de eerste verdieping. Mijn moeders benen aarzelen. Ze zet haar eerste voet op de traptrede en houdt zich krampachtig vast aan de leuning. De tweede voet gaat moeizaam en loodzwaar achter de eerste aan. 'Loop es door!' dring ik aan. Haar voeten staan stokstijf op de derde tree. Ze veroorzaakt een opstopping, mensen dringen om ons heen. Is dit zo'n lastige trap?

Misschien omdat hij open is? Naar beneden liep ze hem zonder moeite. Ik pak haar handen en trek haar omhoog. We halen halverwege als ze weer stijf stilstaat. 'Eén, twee, in de maat,' telt ze vrolijk, als een versje. Maar haar benen en voeten doen niets. Ik hijs haar naar boven en tel mee.

Bezoekers lopen om ons heen. Als dat helpt, dan moet het maar. 'Eén, twee, in de maat, één, twee.' 'Dat deed oma ook altijd op de trap,' zegt ze nog steeds blij als we met veel struikelen en tellen eindelijk boven zijn.

Om weer bij onze frontplaatsen in de zaal te komen moet ik haar ook nog een paar traptreden afloodsen. Het is al donker, de voorstelling staat op het punt weer te beginnen. Ik til haar bijna op aan haar armen om haar stappen te begeleiden en realiseer me hoe weinig ze eigenlijk weegt. Het is geen moeite om haar als een kind tussen de leuning van de stoel neer te zetten. De voorstelling wacht op ons. Na de pauze zegt ze gelukkig niets meer. Haar mee-neuriën zie ik als een vorm van genieten. Ze bevestigt het als we na elf uur parkeren in de straat voor haar huis. 'Daar zijn we weer! Het was een leuke avond. Kom je nog even mee naar binnen wat drinken?' Maar ik wil direct naar huis. Het is al elf uur geweest.

Morgenochtend moet ik aan het werk. Ik laat haar uitstappen en wacht tot ze de deur heeft geopend met haar sleutel. Ze

loopt weer gewoon, maar struikelt over de drempel van de voordeur. Gelukkig valt ze niet.

'Ik bel je morgen!' beloof ik en laat de koppeling opkomen om weg te rijden. Het motorgeluid loopt op. 'Wacht!' roept ze hard en gaat het donkere huis in. Komt terug met een tijdschrift in haar hand en struikelt weer over de drempel. Ik draai mijn hoofd weg, durf niet meer te kijken. 'Je hebt de Libelle van deze week nog niet! Neem hem maar mee.' Ik pak het tijdschrift aan door het open raampje, gooi hem op de voorstoel en geef direct gas. Ze geeft de Libelles elke week, maar lezen doe ik ze nooit. Geen tijd voor. Bij het doorbladeren zie ik telkens die eenzame, volledig ingevulde kruiswoordpuzzels. Weg nu, gas, alsjeblieft niet nog een keer zo'n struikelpartij.